

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE

Trzy tomy *Leksykonu zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej* s. Małgorzaty Borkowskiej OSB (uwagi i uzupełnienia)¹

O doświadczeniach przez historyków Kościoła w Polsce niedogodnościach, wynikających ze znikomej, jak dotąd, liczby kompendiów poświęconych prozopografii rodzimego duchowieństwa z minionych stuleci (w najmniejszym stopniu dotyczy to wieku dwudziestego), kreślący te słowa wspominał już wielokrotnie w swoich publikacjach o charakterze recenzyjnym. Z satysfakcją powitać zatem należy każdą edycję, która przyczynia się do zmiany na korzyść tego stanu rzeczy. Warto też takim publikacjom poświęcać recenzje służące skorygowaniu trudnych do uniknięcia błędów i wnoszące rozmaite uzupełnienia. W tekstach tych nie powinno zabraknąć miejsca na pochwałę danej edycji, ale przede wszystkim winny one w sposób konstruktywny ukazywać drogę ku ulepszeniu prezentowanego dzieła — czy to w perspektywie ewentualnego drugiego wydania, czy tym bardziej w sytuacji, kiedy mamy do czynienia z przedsięwzięciem wielotomowym, gdzie możliwe jest zamieszczenie w kolejnych woluminach errat oraz dopełnień.

Tak właśnie jest w przypadku *Leksykonu zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, którego trzy pierwsze tomy ukazały się w latach 2004–2008 i zapowiadane są jeszcze kolejne, choć dokładna ich liczba dotąd nie została sprecyzowana. Z zapowiedzi, odnoszącej się do całokształtu tego kompendium, nie wynika wprawdzie, iżby przewidywany był na zakończenie edycji dodatkowy wolumin suplementowy, zawierający sprostowania i przede wszystkim uzupełnienia do poprzednio opublikowanych tomów, być może jednak z czasem Autorka *Leksykonu*, jak i wydawcy, dojrzeją do takiej decyzji — zwłaszcza, jeśli w pokrewnych niniejszemu tekstach recenzyjnych także inni badacze dostarczą użytecznych wskazówek, pozwalających na poszerzenie podstawy źródłowej i pełniejsze wykorzystanie istniejącej literatury przedmiotu, zresztą trudnej do ogarnięcia przy tak szeroko zakreślonych ramach tematycznych. Także w niniejszym tekście stale będziemy mieć na uwadze okoliczność, że już sama jako taka próba „policzenia” w oparciu o pewne tylko kategorie źródeł staropolskich liczby poświadczonych w nich zakonnic z doby przedrozbiorowej, w połączeniu z niezwykle żmudnym zadaniem odtworzenia podstawowych danych biograficznych każdej z nich stanowi w polskiej nauce dzieło pionierskie, którego ustalenia będą mogli wykorzystywać kolejni badacze, tworząc pełniejsze w warstwie faktografii kompendia prozopograficzne. Dlatego też nie zamierzamy w dalszej części niniejszego tekstu wyliczać nieuwzględnionych przy opracowywaniu *Leksykonu* zespołów źródeł, ani utyskiwać na znikomą liczbę publikacji wykorzystanych przy konstruowaniu poszczególnych not biograficznych (stanowi to zresztą wspólną cechę dla bodaj większości opracowań s. Małgorzaty Borkowskiej i jest usprawiedliwiane koniecznością bazowania na co dzień przez Autorkę na niezbyt zasobnym księgozbiornym macierzystego opactwa żarnowieckiego), lecz nadamy niniejszemu materiałowi charakter *quasi*-edycji źródłowej. Udostępnienie w formie drukowanej ogółowi zainteresowanych świadectw archiwalnych pokrewnych względem tych, które stanowiły fundament pracy M. Borkowskiej, lecz pozostały poza zasięgiem kwerend Autorki, stanowi wszak zarówno konstruktywny wkład w udoskonalenie owego kompendium, gdyby miało ono doczekać się w przyszłości kolejnego wydania lub postulowanego suplementu, jak i w ogólności pożyteczny krok na drodze ku poszerzeniu dostępnej historykom podstawy źródłowej.

Pragniemy niemniej raz jeszcze podkreślić, że jak najdalsi jesteśmy od zarzucania przez to Autorce niepełnego rozpoznania istniejącej podstawy archiwalnej, albowiem trzeba mieć cały czas świadomość, że w ogóle trudno mówić o jakimś pełnym rozeznaniu owej bazy źródłowej w odniesieniu do czasów nowożytnych (tym bardziej dla w. XIX i XX), bo relatywna obfitość zachowanych zabytków tudzież znaczny stopień ich rozproszenia czynią tego rodzaju postulat zgoła niewykonalnym (a już z pewnością nie przez pojedynczego badacza). Ktoś mógłby wprawdzie wyrazić opinię, że lepiej nie ogłaszać drukiem tego rodzaju „ułamnego” rezultatu cząstkowej kwerendy, lecz wstrzymać się z publikacją do czasu, kiedy w efekcie pracy zespołowej całość przybierze postać niebudzącą poważniejszych zastrzeżeń, lecz przecież jest czymś w środowisku historyków wiadomym, iż wiele niepublikowanych spuścizn czy kartotek (zbiorów fiszek) po zmarłych przed ukończeniem zamierzonej pracy uczonych czy to uległo bezpowrotnemu zatraceniu (a przynajmniej rozproszeniu), czy też pozostało wprawdzie integralną i być może nawet dostępną dla pragnących z niej skorzystać, niemniej „martwą” kolekcją, o której istnieniu w ogóle mało kto wie i do jej zawartości sięga. Dobrze zatem się stało, że mimo wszystko s. M. Borkowska zdecydowała się udostępnić ogółowi zainteresowanych plon swoich wieloletnich kwerend, obejmujących materiały z nieraz

¹ M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1 — *Polska Zachodnia i Północna*, Warszawa 2004, ss. 394; t. 2 — *Polska Centralna i Południowa*, Warszawa 2005, ss. 544; t. 3 — *Wielkie Księstwo Litewskie i ziemie ruskie Korony Polskiej*, Warszawa 2008, ss. 370. Wszystkie tomy ukazały się nakładem warszawskiego Wydawnictwa DiG.

trudno dostępnych dla większości badaczy zespołów (mamy na myśli zwłaszcza archiwa żeńskich wspólnot zakonnych, w niejednym przypadku mało komu „z zewnątrz” udostępniane) oraz, że znalazły się odpowiednie fundusze umożliwiające druk tego kompendium, dla kogoś niezainteresowanego podjętą w nim problematyką, raczej mało przykuwającą uwagę. Dysponując takim fundamentem, czy może raczej punktem odniesienia, nieporównanie łatwiej obecnie poruszać się po słabo, jak dotąd, spenetrowanym obszarze prozopografii środowiska zakonnego doby przedrozbiorowej, będącego ważnym elementem składowym wielobarwnego obrazu społeczeństwa staropolskiego. Każdy historyk, wprowadzając do obiegu naukowego nowe źródła do owej tematyki, odtąd będzie musiał odnieść się do informacji, jakie zdołała zebrać przed nim M. Borkowska, co też i piszący obecne słowa nie omieszka czynić. Przed zaprezentowaniem owych świadectw źródłowych, dotychczas niedostrzeganych (lub dostrzeganych w stopniu znikomym), wpierw jeszcze kilka ogólniejszej natury uwag o opublikowanych trzech tomach *Leksykonu*.

Okazałe, kilkusetstronicowe woluminy, wydane w formacie B5 (twarda oprawa), przynoszą obfity materiał, przedstawiony w układzie dwuspaltowym (uwaga ta dotyczy wypełniającego je w przeważającej części korpusu not bio-bibliograficznych, podczas gdy pozostałe elementy są zakomponowane w układzie jednokolumnowym). Każdy z nich opatrzone poprzedzonym przez spis treści wstępem, zawierającym zarówno elementy wspólne dla wszystkich tomów, a nawet dosłowne powtórzenia pewnych fragmentów tekstu, jak też treści odnoszące się wyłącznie do każdego z tomów. Zawarto tam informacje na temat układu materiału, podstawy źródłowej oraz budowy haseł, dopełnione rozmaitymi osobistego charakteru refleksjami Autorki. Stwierdza ona: „przez ponad trzydzieści lat zbierałam dane prozopograficzne dotyczące zakonnic na ziemiach polskich i z Polską związanych od zaistnienia tu życia zakonnego do I wojny światowej. Kartoteka, która w ten sposób powstała, liczy obecnie blisko 30 000 haseł osobowych i wykorzystuje prawdopodobnie — przynajmniej na ziemiach dziś objętych granicami Polski — większość źródeł klasztornych i kościelnych, zachowanych z epoki przedrozbiorowej (choć oczywiście mogą się jeszcze zdarzyć nowe odkrycia), oraz mniej więcej 1/3 takich źródeł zachowanych z XIX wieku, które nadal zbieram. Stosunkowo mało natomiast korzystam ze źródeł świeckich, gdyż to wymagałoby osobnej kwerendy dla każdej z wielu tysięcy [sic!] rodzin” (t. 3, s. 7; por. t. 1, s. 7).

W kontekście przytoczonych tu uwag M. Borkowskiej warto od razu w tym miejscu nadmienić, że prezentowane dalej, często nieznanne jej świadectwa źródłowe, są właśnie kościelnej proveniencji i również aktualnie znajdują się w archiwach różnych instytucji Kościoła katolickiego (nie zaś świeckich), do których zresztą Autorka *Leksykonu* miała sposobność dotrzeć w trakcie przeprowadzanych kwerend. I to wszakże nie stanowi zarzutu z naszej strony, albowiem doświadczenie wskazuje, jak łatwo coś, co znajdowało się w naszym bezpośrednim zasięgu, przeoczyć wówczas, kiedy podejmuje się poszukiwania w zakresie znacznie przekraczającym możliwości (czy może raczej „wydolność”) pojedynczego badacza. Jedyne, do czego należałoby zgłosić mimo wszystko uwagę, to owa niezbyt fortunnie ujęta i skutkiem tego cokolwiek pretensjonalnie brzmiąca zapowiedź, iż być może zdarzą się jeszcze jakieś nowe odkrycia, która by pośrednio sugerowała, że M. Borkowskiej rzeczywiście udało się ogarnąć całość dostępnej podstawy źródłowej (w dziale „źródeł klasztornych i kościelnych”) i tylko przez przypadek ktoś inny będzie władny w czymkolwiek ów rozpoznany przez nią w sposób całościowy fundament archiwalny jeszcze poszerzyć. Po burzliwym okresie kasat i rozmaitych nieszczęść dziejowych, kiedy to archiwalia wielu klasztorów zostały rozproszone i zarazem przetrzebione, tego rodzaju przeświadczenie, iż zyskało się jakiś — choćby tylko w przybliżeniu — ogólny obraz stanu ich zachowania, wydaje się ryzykowne i może narazić kogoś formułującego tego rodzaju opinię na krytykę ze strony innych badaczy, którym dane będzie wskazać na kolejne, pominięte świadectwa. Skądinąd zresztą w innym miejscu wstępu M. Borkowska stwierdza, że „ani lista osób [w *Leksykonie*], ani dane o nich nie są kompletne. Jest to po prostu materiał, który zdołałam zebrać przez 35 lat kwerendy i którego już nie zdążę o wiele wzbogacić, a chcę oddać do użytku wszystkim zainteresowanym. Staranniejsze badanie źródeł dotyczących historii poszczególnych rodzin niewątpliwie doda do tego dalsze wiadomości” (t. 2, s. 7). Swoje uwagi o charakterze wstępnym Autorka kończy następującym poniekąd apelem: „Trudno byłoby tu wyliczać wszystkich, którzy zasłużyli na moją wdzięczność. Niech więc wszyscy — wymienieni i niewymienieni — przyjmą ten *Leksykon* jako dar wdzięczności. A ponieważ jest nieprawdopodobne, żebym uniknęła błędów, niech przystąpią do ich prostowania” (t. 3, s. 15; por. t. 1, s. 14).

Można się domyślać, że również w intencji s. M. Borkowskiej owo „prostowanie” winno nastąpić przede wszystkim właśnie w formie tekstów ogłaszanych drukiem, gdyż tylko wówczas wynika z tego pożytek dla prowadzonych w różnych ośrodkach i przez rozmaite osoby badań nad prozopografią środowisk zakonnych doby przedrozbiorowej (także nad genealogią czy demografią staropolską). Z drugiej strony w dzisiejszych realiach stanowi doprawdy niemałą trudność odnaleźć wszystkie pomniejsze artykuły tudzież przyczynki, jakie ukazują się na łamach dziesiątek czy wręcz setek periodyków o nieraz wyłącznie lokalnym zasięgu oraz w pracach zbiorowych (zwłaszcza licznych ostatnimi czasy księgach pamiątkowych), a które coś wnoszą do tytułowej problematyki. Do niedogodności, wynikających z faktu znacznego rozproszenia źródeł, dochodzi zatem podobnego charakteru niedogodność dla badacza, związana z „rozproszeniem” powstałych w oparciu o tamte opracowań, których pojawianie się niełatwo śledzić na bieżąco. Jest to problem, jakiego doświadczają obecnie bodaj wszyscy historycy (i nie tylko oni), stąd zarzucanie w tekstach recenzyjnych autorom przeoczenia drugorzędnej wagi przyczynków, mających jakichś związek z daną tematyką, wydaje się swego rodzaju hipokryzją, skądinąd jednak dość często dającą o sobie znać.

Zawarte w *Leksykonie* M. Borkowskiej noty biograficzne, przez Autorkę określane mianem haseł, liczą po zaledwie kilka wierszy i przynoszą z reguły skromny zasób danych biograficznych. W wersji najpełniejszej, kiedy pozwalała na to rozpoznana przez nią podstawa źródłowa, korzystający znajdzie tam mniej lub bardziej precyzyjną datę urodzenia, wiadomości o rodzicach i rodzeństwie zakonnicy (niekiedy też o innych jeszcze krewnych, z jakichś względów zasługujących

na wzmiankę), dalej informację o kolejnych etapach jej życia we wspólnocie zakonnej, w tym również o sprawowanych urzędach klasztornych, wreszcie datę śmierci; całości dopełnia wskazanie na wykorzystane archiwalia i nieliczne uwzględnione publikacje. Wszystko to rzeczywiście ujęte jest w formę hasłową, z czym też łączy się zastosowanie szeregu skrótów (w każdym tomie zawarty został stosowny *Wykaz skrótów*), choć mimo to w niejednym miejscu M. Borkowska nie omieszczała wpleść w owe notki rozmaitych dygresji, które po prawdzie niezbyt przystają do owej lapidarnej formuły prezentacji zebranego materiału. Niektóre z nich świadczą zresztą o poczuciu humoru Autorki, jak chociażby uwaga w tomie trzecim (na s. 309) — przy zakonnicy Salomei Wolskiej, benedyktyńce z klasztoru w Przemyślu, iż wprawdzie jest ona „podpisana na chyba XVII-wiecznym tomie rękopiśmiennych rozmyślań *Droga znalezienia pokoju wewnętrznego, pokazana zakonnej osobie*, [niemniej] jakoś ta droga nie pomogła, [skoro] w r. 1783 [Salomea i jej siostra Franciszka] dostały od biskupa [przemyskiego Antoniego Waclawa] Betańskiego upomnienie jako szczególnie niesforne”. Przy tak ogromnej ilości nazwisk i dat, jakie występują w *Leksykonie*, nie do uniknięcia były błędy z gatunku literówek czy też pewnych niedopatrzeń, przy czym w niektórych przypadkach łatwo je zauważyć (np. t. 2, s. 190: jest „podskarbina”, winno być „podskarbia” — mowa wszak o zakonnicach, a nie żonie podskarbiego; t. 2, s. 427: „w 1614 dyskretna, zmarła 10 XII 1609 [!]”), w innych natomiast wymaga to konfrontacji z podstawą źródłową oraz literaturą przedmiotu (np. t. 2, s. 191: jest 16 II 1782, winno być 16 II 1783; t. 3, s. 146: jest Ludwika Towiańska miast Ludwina; t. 2, s. 29: Autorka twierdzi, że łomżyńska benedyktyńska Anna Chądzeńska imię Benedykta przyjęła dopiero po wyborze na ksienię, podczas gdy pod tym imieniem wspomniana została w źródłach już wcześniej, kiedy pełniła urząd przeoryszy, na co przecież nie każdy spośród sięgających po owo kompendium będzie mógł sobie pozwolić (zwłaszcza, gdy chodzi o sięgnięcie do archiwaliów). Z drugiej strony — zważywszy na charakter prezentowanego dzieła — trudno o jakąś całościową erratę do niego, bowiem opracowanie takowej wymagałoby wykonania pracy porównywalnej z wysiłkiem włożonym przez M. Borkowską w stworzenie samego *Leksykonu*.

W rodzinach zakonnych, jak we wszystkich społecznościach zorganizowanych w sposób hierarchiczny, eksponowaną grupę tworzą osoby piastujące najwyższe urzędy. W przypadku żeńskich wspólnot monastycznych doby przedrozbiorowej były to opatki (termin stosowany w zasadzie tylko w odniesieniu do cysterek) i ksienie. Jak wskazują doświadczenia dziejowe, mimo zawartych w Ewangelii zasad, które by przemawiały za egalitaryzmem w funkcjonowaniu takowych społeczności, niemal wszędzie jednak doszło do wytworzenia zhierarchizowanej struktury organizacyjnej, co w sposób najbardziej wyraźny dało o sobie znać w przypadku zakonów mniszych. Ksienie i opatki (a w większym jeszcze stopniu opaci w męskich wspólnotach monastycznych) przez cały interesujący nas okres stanowili wyróżniającą się elitę, zaś ich pozycja społeczna była na tyle znacząca, że w wiekach średnich do godności tych aspirowało wiele książęcych córek, czego licznych przykładów dostarcza również genealogia rodzinnych Piastów. Eksponowanej roli ksien i opatek w żadnym wypadku nie podważają we współczesnych opracowaniach dzisiejsi badacze dziejów monastycyzmu, a sama M. Borkowska wydała niegdyś osobny *Słownik polskich ksien benedyktyńskich* (Niepokalanów 1996).

Uwagę tej wyróżniającej się grupie poświęca w swoich badaniach nad propozografią elit kościelnych także piszący te słowa, zwłaszcza w publikowanym począwszy od 2004 r. na łamach lubelskiego półrocznika „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” cyklu *Wypisów źródłowych do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, wydając tam świadectwa odnoszące się również do ksien benedyktynek, brygidek i norbertanek (premostratensek), a także klasztorów klarysek. Nasza uwaga kieruje się zwłaszcza ku dopełnianym w sposób uroczysty każdorazowo przez biskupa benedykcjom tychże ksien i opatek, a obok tego publikowane są w ramach wyżej wspomnianego cyklu zapiski źródłowe informujące o ich elekcjach oraz zgonach (ewentualnie też o rezygnacjach). O ile w odniesieniu do trzech ostatnich korzystająca osoba w wielu przypadkach znajdzie w *Leksykonie* M. Borkowskiej pewne wskazania, o tyle z niewiadomej przyczyny Autorka omawianego dzieła z zasady pomija informacje o benedykcjach, jak gdyby uznając je za stosunkowo mało istotny element biografii. Wprawdzie ich wagę trudno porównywać z biskupimi konsekracjami, jako że bez przyjęcia sakry nominat (czy elekt) *de facto* w ogóle nie był biskupem, podczas gdy niejedna z ksien benedykowna została — co samo w sobie stanowi ciekawe zagadnienie, warte przeanalizowania — dopiero w długi czas (nawet w kilka lat) po zaistnieniu wyborze (a bywało i tak, że zmarła w ogóle nie otrzymawszy benedykcji), tym niemniej chodzi wszak o wydarzenie istotne nie tylko w perspektywie jednostkowego życiorysu, ale również losów całej wspólnoty monastycznej, nie należy bezpodstawnie pomniejszać jego rangi.

Przestudiowanie w *Leksykonie zakonnic* haseł poświęconych tym właśnie ksieniom, do których biografii świadectwa zawarto w dotychczas opublikowanych częściach wspomnianych *Wypisów źródłowych*, pozwala stwierdzić, iż materiał ten nie został przez M. Borkowską wykorzystany, choć ukazuje się on na łamach periodyku naukowego docierającego do znacznej części archiwów i bibliotek kościelnych w Polsce. Mając na uwadze tę okoliczność, jak i to, że dalsze tego rodzaju świadectwa dopiero zostaną wydane drukiem w kolejnych częściach rzeczzonego cyklu, postanowiliśmy je zebrać poniżej w formie tabeli, w której obok siebie zestawiono informacje na dany temat z *Leksykonu* oraz uzupełnienia lub sprostowania wynikające ze świadectw opublikowanych w ramach *Wypisów źródłowych*. Ponieważ każdorazowo jest w nich wskazywana podstawa archiwalna, często wymagająca dłuższego opisu, dlatego też w niniejszym tekście zrezygnowaliśmy z jej powtórnego przytaczania, odsyłając wszystkich zainteresowanych do odpowiedniej części rzeczzonego cyklu².

² Dotychczas ukazały się następujące części *Wypisów źródłowych do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*: cz. 1, ABMK, 82, 2004, s. 187–224; cz. 2, tamże, 83, 2005, s. 285–332; cz. 3, tamże, 84, 2005, s. 237–292; cz. 4, tamże, 85, 2006, s. 305–377; cz. 5, tamże, 87, 2007, s. 115–154; cz. 6, tamże, 89, 2009, s. 343–395; cz. 7, tamże, 91, 2009, s. 287–321, w tabeli cytowane jako *WZr*, następnie część, oznaczona cyfrą rzymską, strony zapiski oznaczone cyfrą arabską i nr zapiski; natomiast zapis *WZr [w druku]* odsyła do materiałów, które czekają na publikację.

Tabela I

Uzupełnienia i sprostowania do <i>Leksykonu zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej w oparciu o Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)</i>		
Osoba	Leksykon zakonnic	Wypisy źródłowe
Bobrownicka Katarzyna, ksieni norbertanek w Busku	„od r. 1737 ksieni” (II 161)	Benedykcyjacja w r. 1738 (<i>WŻr V 121 nr 2</i>)
Chocimowska Maryna (Marianna) Teofila, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 2 III 1639, rządziła niecały rok, zmarła 10 I 1640” (II 376)	Elekcja 2 III 1639 r., benedykcja 28 V 1639 r., zgon 10 I 1640 r. (<i>WŻr V 121–122 nr 3, 135 nr 4</i>)
Chrzęstowska Anna, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 30 IV 1689, zmarła 2 IX 1709” (II 383)	Elekcja 30 IV 1689, benedykcja 1 I 1690 r., zgon 2 IX 1709 r. (<i>WŻr V 122 nr 4, 135–136 nr 5</i>)
Chrzęstowska Krystyna, ksieni norbertanek w Busku	„obrana ksienią w 1764; benedykcja w 1765” (II 163)	Benedykcyjacja 8 IX 1765 r. (<i>WŻr V 122–123 nr 5</i>)
Dąbska Lidwina, ksieni benedyktynek w Chełmnie	„w 1741 obrana ksienią chełmińską” (I 303)	Benedykcyjacja 17 XI 1741 (<i>WŻr VII 296 nr 1</i>)
Gumieńska Bogumiła Magdalena, ksieni norbertanek w Imbramowicach	„ksieni [poświadczona] w latach 1649–1664” (II 182)	Elekcja 18 X 1638 r., instytucja 15 XI 1638 r. (<i>WŻr VI 374–375 nr 12</i>)
Kirkorowiczówna (Teodorowiczówna) Ksaweria Gertruda, ksieni benedyktynek ormiańskich we Lwowie	„obrana w 1789 i zatwierdzona przez gubernium, nie chciała przyjąć urzędu i benedykcję otrzymała dopiero w 1791” (III 252)	Benedykcyjacja 1 V 1791 r. (<i>WŻr VII 297 nr 2</i>)
Knutówna Dorota, ksieni benedyktynek w Grudziądzu	„w 1631 posłana jako pierwsza starsza na fundację do Grudziądza” (I 291)	Benedykcyjacja 28 X 1634 r. (<i>WŻr VII 297 nr 3</i>)
Kochanowska Anna, ksieni norbertanek w Busku	„wybrana ksienią bardzo zgodnie 14 VII 1806” (II 164)	Elekcja 14 VII 1806 r., benedykcja 20 XII 1809 r. (<i>WŻr VI 355 nr 2</i>)
Laskowska Marianna, ksieni benedyktynek w Przemyślu	„w 1781 obrana ksienią” (III 308)	Benedykcyjacja 6 I 1782 r. (<i>WŻr II 323 nr 6</i>)
Leżeńka Katarzyna, ksieni benedyktynek w Radomiu	„obrana ksienią 25 I 1730” (II 371)	Elekcja 25 I 1730 r., benedykcja 4 VI 1730 r. (<i>WŻr II 323 nr 7; WŻr V 124–125 nr 10</i>)
Lipska Anna Rozalia, ksieni klarysek w Starym Sączu	„ksieni 1625–1629, w 1632 dyskretka, w 1635, 1638, 1640 i 1641 znowu ksieni, także 1647–1649” (II 431)	Elekcja 9 XII 1637 r., instytucja 20 II 1638 r. (<i>WŻr VI 378–379 nr 19</i>)
Maciejowska Agnieszka, ksieni benedyktynek w Staniątkach	„ksieni w dokumentach z 1572, 1582, 1583; według tradycji rządziła w latach 1573–1584” (II 401)	Instytucja 20 III 1570 r. (<i>WŻr VI 381 nr 23</i>)
Małoszyńska Joanna, ksieni klarysek w Krakowie	„ksieni w latach 1544–1566 (1568?)” (II 276)	Instytucja 21 XI 1569 r. (<i>WŻr VI 381–382 nr 25</i>)
Mikulowska Zofia, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 15 VII 1666, zmarła 1 XI 1674” (II 380)	Elekcja 15 VII 1666 r., benedykcja 17 VII 1667 r., zgon 1 XI 1674 r. (<i>WŻr V 125 nr 12, 140 nr 14</i>)
Niedabylska Anna, ksieni brygidek w Samborze	„Teresa Niedobylska, podczas wizytacji w 1758 przeorysza rządziąca po śmierci ksieni Katarzyny Żukowskiej; następnie obrana ksienią” (III 321)	Benedykcyjacja 10 IX 1758 r. (<i>WŻr [w druku]</i>)
Oleśnicka Anna, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 11 XII 1660, zmarła 25 VI 1666” (II 378–379)	Elekcja 11 XII 1660 r., benedykcja 2 II 1662 r., zgon 25 VI 1666 r. (<i>WŻr V 126 nr 13, 140 nr 15</i>)
Ożarowska Marianna, ksieni norbertanek w Busku	„ksieni po 1820” (II 164)	Elekcja 1 VII 1811 r., benedykcja 2 VII 1811 r. (<i>WŻr VI 355–356 nr 3</i>)
Piwnicka Elżbieta, ksieni benedyktynek w Toruniu	„obrana ksienią w marcu 1631, w 1634 otrzymuje benedykcję” (I 294)	Benedykcyjacja 14 X 1634 r. (<i>WŻr VII 297–298 nr 4</i>)

Potocka Marianna Alojza, ksieni benedyktynek (łacińskich) we Lwowie	„obrana ksienią 17 X 1774” (III 242)	Elekcja 17 X 1774 r., benedykcja 29 I 1775 r. (WŻr [w druku])
Rapacka Helena Antonina, ksieni klarysek w Bydgoszczy	„w 1683 wybrana ksienią, tegoż roku otrzymała benedykcję” (I 145)	Elekcja 6 V 1683 r. (WŻr III 290 nr 9)
Siemianowska Marianna, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 29 XII 1762, zmarła 1 VI 1803” (II 391)	Elekcja 29 XII 1762 r., benedykcja 29 IX 1763 r., zgon 1 VI 1803 r., pogrzeb 4 VI 1803 r. (WŻr V 127 nr 16, 142 nr 19)
Sieniawska Zofia, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„od 1623 pierwsza ksieni sandomierska; zmarła 10 XI 1625 [!!!]” (I 240)	Elekcja 26 VIII 1624 r., benedykcja 9 IX 1624 r., zgon 10 XI 1629 r. (WŻr V 127–128 nr 17, 142–143 nr 20)
Skarszewska Justyna Magdalena, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią jednogłośnie 4 XI 1675, zmarła 4 IV 1689” (II 379)	Elekcja 4 XI 1675 r., benedykcja 12 VII 1676 r., zgon 4 IV 1689 r. (WŻr V 128 nr 18, 143 nr 21)
Skotnicka Elżbieta Magdalena, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 17 I 1630, zmarła 12 II 1639” (II 376–377)	Elekcja 17 I 1630 r., benedykcja 1 II 1632 r., zgon 12 II 1639 r. (WŻr V 128–129 nr 19, 143 nr 22)
Skowierska Elżbieta, ksieni brygidek w Lublinie	„ksieni od ok. 1571 do 1589” (II 335)	Instytucja 15 V 1574 r. (WŻr VI 390–391 nr 38)
Sobocka Weronika, ksieni benedyktynek w Poznaniu	„ksieni ostatnia; jej benedykcja 22 XII 1776” (I 92)	Benedykacja 22 XII 1776 r. (WŻr II 324 nr 10)
Soltykówna Katarzyna, ksieni benedyktynek w Jarosławiu	„obrana ksienią 12 VI 1743” (III 212)	Benedykacja 4 XI 1743 r. (WŻr [w druku])
Staszewska Barbara, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 22 IX 1830” (II 396)	Elekcja 22 IX 1830 r., benedykcja 23 II 1835 r. (WŻr V 130 nr 21)
Stradomska Anna, ksieni benedyktynek w Staniątkach	„ksieni w 1568; według tradycji rządziła w latach 1568–1573, ale w 1572 już jest dokument następczyni” (II 401)	Instytucja 28 VI 1568 r. (WŻr VI 391 nr 39)
Tarłówna Anna, ksieni benedyktynek w Jarosławiu	„Ludwika Tarłówna, obrana ksienią 13 VIII 1725” (III 211)	Benedykacja 14 X 1725 r. (WŻr II 325 nr 11)
Tarłówna Franciszka, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 3 II 1727, zmarła 15 XII 1762” (II 387)	Elekcja 3 I 1727 r., benedykcja 27 IV 1727 r., zgon 15 II 1762 r. (WŻr V 130 nr 22, 145 nr 25)
Tarnawiecka Agnieszka, ksieni brygidek w Samborze	„ksieni ostatnia, dożyła kasaty [w roku] 1781” (III 322)	Benedykacja 5 IX 1779 r. (WŻr II 325 nr 12)
Tarnowska Barbara, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 18 X 1656, zmarła 6 XI 1660” (II 380)	Elekcja 18 X 1656 r., benedykcja 10 XII 1656 r., zgon 6 XI 1660 r. (WŻr V 131 nr 23, 145–146 nr 26)
Trembecka Joanna, przeorysza norbertanek w Żukowie	„obrana przeoryszą młodo (1755)” (I 360)	Elekcja 14 V 1755 r. (WŻr V 154 nr 11)
Trzecińska Anna Cecylia, ksieni benedyktynek w Staniątkach	„ksieni od 1619” (II 403)	Elekcja 10 V 1619 r., instytucja 18 V 1619 r. (WŻr VI 392–393 nr 43)
Trzeciecka Barbara, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 21 X 1709, zmarła 8 XII 1726” (II 384)	Elekcja 21 X 1709 r., benedykcja 23 VII 1713 r., zgon 8 XII 1726 r. (WŻr V 131–132 nr 24, 146 nr 27)
Wąsowiczówna Krystyna, ksieni benedyktynek w Radomiu	„obrana ksienią [w roku] 1721 r.” (II 371)	Elekcja 25 V 1721 r., benedykcja 8 VI 1721 r. (WŻr V 132 nr 25)
Wielhorska Anna, ksieni brygidek w Sokalu	<i>brak jakichkolwiek dat w poświęconym jej haśle biograficznym (zob. III 325)</i>	Benedykacja w r. 1718 [?] (WŻr VII 298 nr 5)
Zborowska Zofia, ksieni benedyktynek w Sandomierzu	„obrana ksienią 20 II 1640, zmarła 13 IV 1656” (II 378)	Elekcja 20 II 1640 r., benedykcja 14 VI 1640 r., zgon 13 IV 1656 r. (WŻr V 133 nr 27, 148 nr 32)
Zdanowska Wiktoria, ksieni norbertanek w Imbramowicach	„zmarła 31 X 1848” (II 191)	zgon 1 XI 1848 r. (WŻr VI 365 nr 15)

Dalsze uzupełnienia czy też korektury do dat i okoliczności elekcji oraz benedykcji księń poszczególnych wspólnot monastycznych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów docieklivi badacz znajdzie także w istniejącej literaturze przedmiotu. Skądinąd każdorazowo warto zadać sobie pytanie o podstawę źródłową i stopień wiarygodności danej informacji, czego Autorka *Leksykonu* — przy tak ogromnej ilości materiału — zgoła nie mogła czynić w tych przypadkach, gdy odwoływała się do starszych publikacji. Dla zilustrowania zagadnienia przywołamy tu pojedynczy przykład, który zresztą nie prowadzi do wiążącej konkluzji, lecz pozostawia sprawę otwartą. W odniesieniu do ksieni brygidek w Samborze Urszuli Daniłowiczówny (*nota bene* stryjecznej ciotki późniejszego króla Jana III Sobieskiego), o której wstąpieniu na urząd M. Borkowska wie tyle, iż była ona tamże „pierwszą ksienią (poprzednio rządziły «starsze») od 29 XII 1626” (data mylna, która wszakże pojawi się niżej jeszcze, co ułatwi zrozumienie jej genezy) (t. 3, s. 318), czynny przed wiekiem badacz dziejów diecezji przemyskiej Władysław Sarna stwierdza: „Ponieważ w [samborskim] klasztorze było tylko sześć zakonnic i dlatego nie można było przystąpić do wyboru ksieni, więc biskup [Achacy Grochowski] w jednym dniu konsekrował dwaście zakonnic, a następnego dnia, tj. 19 IX 1626 r., odbyła się konsekracja nowowybranej ksieni Urszuli Daniłowiczówny, córki Mikołaja Daniłowicza”³. Wiadomości tej towarzyszy w przypisie wskazanie źródłowe: „Akta z lat 1620–1631”, które odnosi się do zachowanej po dziś dzień w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Przemyślu (sygn. 60) księgi czynności biskupich (*Acta actorum, causarum, decretorum, institutionum, provisionum et aliarum*), właśnie z lat 1620–1631, trzech kolejnych ordynariuszy *loci*: Jana Wężyka, Achacego Grochowskiego i Adama Nowodworskiego. Niestety, interesująca nas wiadomość o elekcji i benedykcji rzeczzonej ksieni samborskiej tam nie widnieje, a jedynie na s. 476, pod datą 31 VIII 1626 r., odnotowano: „Eadem die literae ad consecrandas et visitandas sanctimoniales Samboriae sunt extraditae pro XVIII° Septembre”, gdy z kolei na s. 498–500 wpisana została *Ordinatio monasterii Samboriae* (dokument biskupa A. Grochowskiego z daty: Brzozów, 29 XII 1626 r., gdzie mowa o przeprowadzonej w dniu 19 IX tr. wizytacji, z pojedynczą wzmianką o będącej już wówczas ksienią Urszuli Daniłowiczównie). Szczegółowe dane na temat elekcji i benedykcji W. Sarna musiał zatem zaczerpnąć z innego źródła, wszakże z jakiego konkretnie, pozostaje do ustalenia.

Gromadząc dane na temat postaci żyjących z kolei w XVIII w. nie należy zapominać o wydawanej od tamtego czasu polskiej prasie periodycznej, w której odnotowywano różnorodne fakty. Jak też wskazał piszący te słowa, w wydawanych wtedy w Warszawie gazetach natrafić można na informacje m.in. o benedykcjach księń: Katarzyny Leżeńskiej (4 VI 1730 r. w Radomiu), Franciszki Zaborowskiej (12 X 1738 r. w Warszawie), Anny Mniszczówny (25 VII 1741 r. w Jarosławiu), Katarzyny Sołtykównej (3 XI 1743 r. w Jarosławiu), Mechtyldy Hylzenówny (15 XII 1746 r. w Wilnie) czy Angeli (Anieli) Przyłuskiej (9 VII 1775 r. w Radomiu)⁴. Przy uzupełnianiu kartoteki staropolskich zakonnic również i na tego rodzaju świadectwa źródłowe należy zwrócić uwagę. Dodajmy nadto, że przez tegoż autora opublikowany został inny zbiór wypisów źródłowych, zawierający kolejne świadectwa dotyczące benedykcji księń: norbertanek w Busku: nieznaney nam z imienia i nazwiska (23 VI 1647 r.) — być może Anny Trębeckiej lub Teresy Jarockiej — oraz Krystyny Chrzastowskiej (8 IX 1765 r.), oraz benedyktynek w Staniątkach: Doroty Polanowskiej (21 XII 1651 r.), Zofii Chronowskiej (24 I 1652 r.) i Mariany Józefy Jordanówny (25 IX 1753 r.), dopełniające faktografię zawartą w *Leksykonie zakonnic*⁵.

Pośród kościelnych zbiorów archiwalnych, w których s. M. Borkowska gromadziła materiały do opracowywanych tematów, nie brakło również Archiwum Prowincji Ojców Bernardynów w Krakowie, gdzie piszący te słowa miał zresztą sposobność spotkać niegdyś przy pracy Autorkę *Leksykonu* niestrudzenie przemierzającą kolejne miejsca na mapie kraju, zasobne w pamiątki z przeszłości. W zbiorach rzeczzonego archiwum zachowała się dwutomowa kronika wileńskiego klasztoru franciszkanów–obserwantów (bernardynów) z lat 1761–1794, zawierająca też zapiski dotyczące dziejów dwóch istniejących wtedy w przedrozbiorowym Wilnie konwentów bernardynek, z których jedno zwane były zarzechnymi lub koletkami (koletyskami *vel* kletyskami). Jako, że przy każdym kolejnym wyborze na urząd kadencyjnej przełożonej w obu tych domach obecny był zawsze któryś z wileńskich bernardynów (sprawował Mszę św., poprzedzającą elekcję, a następnie teje przewodził), stąd niekiedy odnotowywano w tej kronice, kiedy i kogo wybrano, a z rzadka wzmiankowano o zgonach sióstr piastujących funkcje przełożeni. Ponieważ oba tomy tej kroniki⁶ najwyraźniej nie zwróciły na siebie uwagi M. Borkowskiej, a w każdym razie zawartych w niej świadectw nie spożytkowała ona w *Leksykonie*, dlatego też w kolejnej tabeli zestawimy dostrzeżone przy pobieżnej lekturze tego źródła informacje tym razem wyłącznie o elekcjach (z jednym tylko wyjątkiem — na samym początku przełożonych obu wileńskich klasztorów Sióstr (Mniszek) Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu, w kolumnie zawierającej świadectwa zaczerpnięte z przywołanej kroniki, od razu podając (w nawiasie) tom i stronę, gdzie dana wiadomość widnieje, jak też przytaczając stosowny cytat (ekscerpt) ze źródła, skoro dotychczas nie doczekało się ono edycji.

³ W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego*, t. 2, Przemyśl 1910, s. 269.

⁴ K.R. Prokop, *Wiadomości do biografii biskupów oraz opatów i księń z ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów z osiemnastowiecznej prasy warszawskiej doby saskiej i stanisławowskiej*, ABMK, 86, 2006, s. 287–329.

⁵ Tenże, *Wiadomości genealogiczne i dotyczące wydarzeń historycznych w księgach święceń biskupów krakowskich (głównie sufraganów) z drugiej połowy XVII i z XVIII wieku*, tamże, 81, 2004, s. 199–223.

⁶ Kraków, Archiwum Prowincji Ojców Bernardynów, sygn. S–Wi–4 oraz S–Wi–5. Zob. również *Kronika bernardynek świętomichalskich w Wilnie*, wyd. M. Kałamajska–Saeed, „Nasza Przeszłość”, 101, 2004, s. 331–435 (na s. 417–428 indeks osób).

Tabela II

Uzupełnienia i sprostowania do <i>Leksykonu zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej w oparciu o kronikę wileńskiego klasztoru bernardynów z drugiej połowy XVIII w.</i>		
Przełożona	<i>Leksykon zakonnic</i>	<i>Kronika bernardynów wileńskich</i>
I. Klasztor św. Michała Archaniola w Wilnie		
Antonina Cybulska	„przełożona 1745–1748”; <i>brak informacji o dacie śmierci</i> (III 156)	zgon 6 VIII 1761 r.: „Hora 10 nocte, in monasterio S. Michaëlis, Venerabilis Virgo Antonina Cybulska, aetatis annum agens 67, in Religione 52, praepositae et abbatissae officio aliisque egregie functis, cum plena animae suae dispositione vitam finivit” (I 20).
Justyna Koziełówna	„przełożona 1763–1766; w 1766 prowincjał mianuje ją ponownie” (III 158)	elekcja 24 IX 1763 r.: „Ante meridiem apud moniales S. Michaelis fuit electio abbatissae, in quo electa est Venerabilis Virgo Justina Koziełówna” (I 66).
Michalina Bujalska	„przełożona 1772–1775; według A. Bonieckiego na tym samym urzędzie w 1786” (III 158)	elekcja 19 VIII 1772 r.: „Apud moniales S. Michaelis electio abbatissae, in quam sub praesidentia A.R.P. Stanislai Butkiewicz electa est Venerabilis Virgo Michaelina Bujalska” (I 249).
II. Klasztor na Zarzeczcu w Wilnie		
Barbara Narbutówna	brak hasła biograficznego (III 146)	elekcja 7 IV 1764 r.: „Eodem die, post missam de Spiritu Sancto per A.V.P. Bernardum Wierzbolowicz, confessorum, decantatam, fuit electio abbatissae V.V. Coletissarum, ubi canonice electa est in abbatissam Venerabilis Virgo Barbara Narbutowna” (I 84).
Teodora Rahozianka	brak hasła biograficznego (III 146; por. III 157, gdzie wspomniana Apolinara Rahozianka)	elekcja 4 IV 1767 r.: „Missam solemnem ante electionem abbatissae monialium Coletissarum de Spiritu Sancto ad maius altare cantavit A.V.P. Raphaël Łapiński [...]. Hac die fuit electio hora nona mane abbatissae monialium Zarzecensium, praesente Illustrissimo Alexandro Horain, episcopo Hirenensi [...], in qua electione electa est in abbatissam Virgo Theodora Rahozianka” (I 188).
Ludwina Towiańska	„Ludwika Towiańska, ur. ok. 1721, początek nowicjatu ok. 1734. W 1803 jest na liście” (III 146)	elekcja 23 I 1773 r.: „Facta est electio abbatissae monialium Zarzecensium, in quam omnium votis assumpta est Venerabilis Virgo Ludwina Towianska, sub praesidentia R.P. Bonaventurae Chelchowski, deffinitoris habitualis” (I 255).

Jedną z sześciu jednostek archiwalnych szczytkowego zespołu *Nuncjatura Stolicy Apostolskiej* w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (AGAD) jest obszerny, bo liczący przeszło tysiąc kart wolumin *Informationes et decisiones Romanae XVII–XVIII saec.* (zesp. 6, sygn. 5), gdzie pośród przeważających liczebnie spraw małżeńskich oraz sporów o beneficja trafiają się również pojedyncze *monastica*. Znajdujemy tam m.in. niedatowane *Replicationes adversus quasdam rationes nullitatem electionis, quibus demonstratur rite et canonice electam fuisse in abbatissam monasterii Varsaviensis Sanctimonialium S. Brigittae Regulae SS. Salvatoris Domini Nostri Iesu Christi* (s. 676–684), a w nich cenne informacje do dziejów warszawskiego klasztoru brygidek, o którym M. Borkowska wspomina w *Leksykonie*, że „z ich archiwum zachowały się bardzo nieliczne akta, wśród których brak metryki i księgi zmarłych” (t. 2, s. 98). Z tej przyczyny Autorka zdołała zawrzeć w recenzowanym dziele nadzwyczaj ubogie w warstwie faktograficznej hasło o tylko nielicznych spośród członkiń rzeczonożonego konwentu (t. 2, s. 98–101), w szeregu przypadków opracowane wyłącznie na podstawie *Herbarza polskiego* Adama Bonieckiego. W tym kontekście warto zatem odnotować, że przywołane świadectwo nie tylko przynosi szczegółowe wiadomości odnośnie do wyboru na urząd ksieni brygidek w Warszawie Jadwigi Cieciszewskiej, na temat której M. Borkowska podaje jedynie, że jest ona poświadczona na owej godności w r. 1733 (t. 2, s. 99), ale zawiera też informacje do biografii kilku innych zakonnic, w ogóle nieposiadających haseł w *Leksykonie*. I tak poprzedniczką Jadwigi Cieciszewskiej, która do zakonu wstąpiła 4 X 1681 r., była Barbara Grzybowska — obrana ksienią 26 I 1706 r. i w tym samym dniu zatwierdzona. Za jej rządów warszawska wspólnota brygidek powiększyła się m.in. o Elżbietę Goską (oblóczyny 21 XI 1713 r.), Jadwigę Budnicką (oblóczyny 13 I 1715 r.) oraz niewymienioną z imienia Jordanowiczównę (do zakonu wstąpiła 30 VI 1726 r. w wieku 15 lat), wspomniane w przywołanym źródle, ponieważ z ich osobami wiążą się zarzuty co do prawidłowości przeprowadzenia wyboru nowej ksieni⁷.

Niezwykle cennym źródłem — nie tylko w przypadku poszukiwań w zakresie prozopografii różnych kategorii duchowieństwa z czasów nowożytnych — są nakazane w sposób obligatoryjny przez Sobór Trydencki, choć mające starszą genezę, wizytacje biskupstw. Z racji egzempcji zakonów w różnym stopniu dotyczyły one poszczególnych wspólnot klasztornych, co nie zmienia faktu, że zwłaszcza dla w. XVIII można w nich natrafić na imienne wykazy stanu osobowego konwentów. W polskich realiach w pojedynczych przypadkach takowymi świadectwami dysponujemy już dla schyłku XVI w., które to zestawienia również M. Borkowskiej wydatnie dopomogły w opracowaniu haseł do *Leksykonu*. Często natrafiamy

⁷ AGAD, zesp. 6 — *Nuncjatura Stolicy Apostolskiej 1661–1794*, sygn. 5 [Informationes et decisiones Romanae 1679–1769], s. 676–677.

w nim na zaczerpnięte właśnie stamtąd wiadomości np., iż w danym roku takiego imienia i nazwiska osoba była zakonnicą we wskazanym klasztorze (niekiedy nawet jest to jedyna informacja, jaką Autorka posiadała na temat danej postaci). Nie zarzucając więc bynajmniej Autorce przeoczenia dalszych tego rodzaju spisów, zawartych w aktach wizytacyjnych diecezji, zamieszczamy osiem lapidarnych wprowadzie co do treści, ale zawierających istotne dane wykazów składów osobowych klasztorów: benedyktynek w Staniątkach (r. 1597), brygidek w Lublinie (r. 1596), klarysek w Starym Sączu (r. 1596 i 1599) oraz norbertanek w Busku (r. 1598) i Imbramowicach (r. 1783), jak również benedyktynek w Łomży oraz Sierpcu (oba z r. 1741). Choć te dwa ostatnie konwenty położone były w granicach przedrozbiorowej diecezji płockiej, natomiast poprzednio wymienione w krakowskiej, to jednak wszystkie owe świadectwa znajdują się obecnie w kościelnych archiwach Krakowa, mianowicie w Archiwum Kurii Metropolitalnej (AKMK, sygn. AV 2 i AV 55) oraz w Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu (AKapMK, sygn. KP 226). W przypadku poniżej prezentowanych materiałów źródłowych nie będziemy wszakże — dla oszczędności miejsca — dokonywać analogicznych, co poprzednio, porównań z informacjami, jakie na temat wspomnianych w nich osób zdołała zgromadzić w oparciu o inne źródła Autorka *Leksykonu*, której zresztą niektóre z tych spisów były znane, jakkolwiek trudno rozstrzygnąć, czy z autopsji. Owa niepewność wynika z faktu, że nawet w tych przypadkach, kiedy M. Borkowska wprost wskazuje na znajomość któregoś z owych wykazów, wyliczając go spośród wykorzystanych świadectw archiwalnych, to w konkretnych hasłach biograficznych nie wykorzystuje w pełni informacji w nich zawartych, a niekiedy wręcz pomija pojedyncze tam wzmiankowane zakonnice. Bywa również i tak, że Autorka wprawdzie w wykazie źródeł nie wymienia danego zabytku, niemniej z treści biogramów zdaje się wynikać, że wiadomości zawarte w owym świadectwie najwyraźniej były jej znane. Wobec tej niekonsekwencji i ze względu na jedynie cząstkowe spożytkowanie niektórych spośród zamieszczonych dalej wykazów, nie będziemy rozróżniać spośród nich, których śladów wykorzystania przy opracowywaniu biogramów brak w *Leksykonie*, oraz te, których istnienia M. Borkowska była świadoma.

AKMK, sygn. AV 2, k. 127r.

[Rok 1596 — konwent norbertanek w Busku]

Nomina sororum professorum	Apolonia Kempaska
Catherina Zakliczanka, abbatissa	Novitiae
Zoffia Chomętowska	Hedvigis Zlocka
Helisabeth Zagorowska	Hedvigis Kruzlowna
Anna Grotowna	

AKMK, sygn. AV 2, k. 163r.

[Rok 1596 — konwent brygidek w Lublinie]

Nomina sororum	Helisabeth Lakuciowna
Agnes Jastkowska, abbatissa	Agnes Cosmisowna [?] [w <i>Leksykonie</i> Kośmiejówna]
Helisabeth Skowieska, priorissa	Anna Baikowska
Helisabeth Vislicka, cantrix	Dorothea Jablonska, conversa
Dorothea Siedlecka	Hedvigis Melena lub Meletia [?], conversa [w <i>Leksykonie</i> brak nazwiska]
Zophia Borakowska	Novitiae
Zophia Fucasowna [w <i>Leksykonie</i> Fokasówna]	Zophia Glinka
Hedvigis Krzowska	Catharina Jaranowska
Dorothea Jastkowska	Catharina Milosowska
Catharina Krzowska	Helisabeth Vitsinska lub Vitcinska [w <i>Leksykonie</i> Witwińska]
Catharina Opocka	
Anna Radwanowna [?]	Zuzanna Krzowska
Anna Januszowska [w <i>Leksykonie</i> Jaruszówna]	Hanna Białynska
Anna Trzcińska	
Barbara Dzierzkowna	

AKMK, sygn. AV 2, k. 102r.

[Rok 1596 — konwent klarysek w Starym Sączu]

Nomina sororum	Dorothea Radwanowna
Barbara Wronowska, abbatissa	Orsula Jordanowna
Agnes Cekanowska, vicaria	Eva Wieloglovska, cantrix
Zophia Roznowna, antiqua abbatissa	Elisabeta Trzineska lub Trzinecka
Zophia Wroblowska, sacristana	Zophia Borkowska
Eva Gostwicka, dispensatrix	Nomina novitiarum
Catarina Tuszowska, portulana	Magdalena Parsowna
Beata Polomska, cancellaria	Zophia Sadowska
Catarina Gostwicka	Regina Gmachowska, servitiana

AKMK, sygn. AV 2, k. 74r.

[Rok 1597 — konwent benedyktynek w Staniątkach]

Zophia Sreniawianka, abbatissa	Dorothea Iwanowska	
Zophia Zakrzowska, priorissa		*
Hedvigis Wronowska, portulana	Barbara Kotkowska	
Catharina Stradomska, sacristana	Anna Narzyska [w <i>Leksykonie Raczyńska</i>]	
Anna Jurkowska, cerellana	Regina Gembarzowska	
Zophia Stradomska	Zophia Roguska	
Dorothea Baranowska	Zophia Kolarkowska [w <i>Leksykonie Kołaczowska</i>]	
Catharina Pluznicka, dispensatrix	Anna Trzcenska	
Hedvigis Nakielska	Zophia Gulczowna	
Bogumila Janowska		
Anna Lodzinska		*
Helizabeth Woienkowska	Catharina Lyckowna	
Anna Kempka	Cristina Rdzawska	

AKMK, sygn. AV 2, k. 116v.

[Rok 1599 — konwent klarysek w Starym Sączu]

Nomina sororum. Professae	Eva Wielogłowska	
Zophia Roznowna, abbatissa	Catharina Omiecinska	
Zophia Wroblewska, vicaria	Regina Gmachowska	
Eva Gostwicka	Novitiae	
Catherina Gostwicka	Dorothea Domoracka	
Catherina Thusowska	Anna Sadowska	
Beata Polomska	Anna Jodłowska	
Dorothea Radwanowna	Agnes Wielogłowska	
Elisabeth Trzecieska	Elisabeth Kalachowska [?] [w <i>Leksykonie Kołaczowska</i> <i>lub</i> <i>Kułaczowska</i>]	
Zophia Borkowska [w <i>Leksykonie Boczkowska</i>]	Regina Kawconka	
Magdalena Makoszowna [w <i>Leksykonie Pakoszówna</i>]	Barbara Michalowska	
Zophia Szadowska		
Orsula Jordanowna		

AKapMK, sygn. KP 226, k. 118v.–119r. [s. 237–238]

[Rok 1741 — konwent benedyktynek w Sierpcu]

Nomina et cognomina monialium monasterii huius Sieprcensis [*sic!*], iuxta vocationes earum, haec sunt:

1. Venerabilis Marianna Lasocka, abbatissa, annorum aetatis suae 76, vocationis 58.
 2. Deodicata Marianna Białowieska, priorissa, annorum aetatis suae 80, vocationis 57.
 3. Deodicata Marianna Siemiątkowska, annorum aetatis 70, vocationis suae 57.
 4. Deodicata Catharina Narzyska, custodissa, annorum vocationis suae 55.
 5. Deodicata Ludvina Bromirska, annorum vocationis 50.
 6. Deodicata Gertrudis Rynkowska, annorum vocationis 50.
 7. Deodicata Sophia Mostowska, annorum vocationis 41.
 8. Deodicata Magdalena Uminska, annorum vocationis 41.
 9. Deodicata Eva Kraszewska, annorum vocationis 36.
 10. Deodicata Catharina Rutkowska, vicepriorissa, annorum vocationis 31.
 11. Deodicata Sophia Kaminska, annorum vocationis 32.
 12. Deodicata Theressia Rzeszotarska, vicecustodissa seu, ut vocant, sacristiana, annorum vocationis 31.
 13. Deodicata Anna Gutkowska, annorum vocationis 31.
 14. Deodicata Catharina Jurewiczowna, annorum vocationis 20.
 15. Deodicata Marianna Mostowska, magistra novitiarum, annorum vocationis 15.
 16. Deodicata Catharina Rudowska, annorum vocationis 15.
 17. Deodicata Marianna Sulenska, annorum vocationis 15.
 18. Deodicata Marianna Szawłowska, annorum vocationis 15.
 19. Deodicata Helena Rudowska, annorum vocationis 12.
 20. Deodicata Joanna Jurzyska, annorum vocationis 10.
 21. Deodicata Domicella Petrycowna, annorum vocationis 10.
 22. Deodicata Anna Strzeszewska, annorum vocationis 7mo.
 23. Deodicata Eva Olszewska, annorum vocationis 7mo.
- (k. 119r. [s. 238]) Hae suprascriptae virgines omnes sunt consecratae.
24. Deodicata Francisca Strzeszewska, annorum vocationis 4.

25. Deodicata Victoria Podoska, annorum vocationis 4.
 26. Deodicata Catharina Szawłowska, annorum vocationis 4.
 27. Deodicata Barbara Modzelewska, annorum vocationis 3°.
 28. Deodicata Agnes Draminska, annorum vocationis 1mo.
 Hae sunt professae.
 29. Deodicata Constantia Podoska, novitia ab anno Domini 1737, nondum attigit annum aetatis 16.

AKapMK, sygn. KP 226, k. 134r.–135r. [s. 268–270]

[Rok 1741 — konwent benedyktynek w Łomży]

Konnotacya imon [*sic!*] zgromadzenia panien zakonnych konwentu łomżyńskiego.
 Panna Katarzyna Ulatowska, xieni.

Panna Benedykta Chądzenska, przeorysza, przyszła do Zakonu mając lat 17, w Zakonie lat 38.

Panna Franciszka Oldakowska, przyszła do Zakonu mając lat 15, w Zakonie lat 41.

Panna Marcyanna Małyszczanka, przyszła do Zakonu mając lat 14, w Zakonie [lat] 40.

Panna Marcyanna Łepicka, przyszła do Zakonu mając lat 25, w Zakonie lat 35.

Panna Katarzyna Kruzalska, przyszła do Zakonu mając lat 16, a w Zakonie lat 33.

Panna Jadwiga Hłowska, przyszła do Zakonu mając lat 17, a w Zakonie lat 25.

Panna Ewa Makowska, przyszła do Zakonu mając lat 30, w Zakonie lat 24.

Panna Zoffia Bielska, przyszła do Zakonu mając lat 20, w Zakonie lat 20.

Panna Anna Bielska, przyszła do Zakonu mając lat 19, w Zakonie lat 20.

Panna Ewa Kostewiczowna, przyszła do Zakonu mając lat 15, w Zakonie lat 18.

(k. 134v. [s. 269]) Panna Rozalia Płonska, przyszła do Zakonu mając lat 15, w Zakonie lat 15.

Panny profeski

Panna Maryanna Kramkowska, przyszła do Zakonu mając lat 17, a w Zakonie lat 6.

Panna Antonina Kramkowska, przyszła do Zakonu mając lat 15, a w Zakonie lat 6.

Panna Maryanna Danicka, przyszła do Zakonu mając lat 33, w Zakonie lat 6.

Panna Helena Zbierchowska, przyszła do Zakonu mając lat 17, w Zakonie lat 5.

Panna Helena Brzozowska, przyszła do Zakonu mając lat 50, w Zakonie lat 25. Konwierska [*sic!*].

Panna Katarzyna Butkiewiczowna, przyszła do Zakonu mając lat 20, w Zakonie lat 4.

Panny nowicyuszki

Panna Franciszka Filipkowska, przyszła do Zakonu mając lat 16, w Zakonie rok 1.

Panna Anna Długoszevska, przyszła do Zakonu mając lat 19, w Zakonie rok 1⁸.

AKMK, sygn. AV 55, s. 151–152

[Rok 1783 — konwent norbertanek w Imbramowicach]

Najprzewielebniejsza Imć Panna Felicjanna Otffinowska, xieni, lat wieku 62, professyi 41, urzędu 4.

Przewielebna Panna Teresa Chwalibożanka, przeorysza, lat wieku 72, professyi 55, urzędu 15.

Przewielebna Panna Józefa Urbańska, seniorka, lat wieku 71, professyi 52.

Wielebna Panna Maryanna Grothowna, dyskretka, lat wieku 61, professyi 39.

Wielebna Panna Konstancja Kręska, mistrzyni nowicyatu, lat wieku 55, professyi 38, urzędu 3.

Wielebna Panna Anna Bętkowska, mistrzyni świeckich, lat wieku 55, professyi 35, urzędu 4.

Wielebna Panna Teresa Grossmaiorówna, prowizorka, lat wieku 53, professyi 34, urzędu 4.

Wielebna Panna Anna Lemmanówna, cyrkatorka, lat wieku 53, professyi 34, urzędu 4.

Wielebna Panna Franciszka Szaniawska, lat wieku 65, professyi 31.

Wielebna Panna Konstancja Szczawieńska, lat wieku 65, professyi 30.

Wielebna Panna Eufrozyna Bąkowska, lat wieku 46, professyi 28.

Wielebna Panna Józefa Grossmaiorówna, kantorka, lat wieku 48, professyi 28, urzędu 18.

Wielebna Panna Joanna Miroszewska, podkantorka, lat wieku 39, professyi 20, urzędu 10.

Wielebna Panna Agnieszka Kochanowska, szafarka, lat wieku 46, professyi 27, urzędu 3.

Wielebna Panna Apolonia Krasuska, infirmatorka, lat wieku 48, professyi 20, urzędu 7.

Wielebna Panna Maryanna Dąbska, fortyanka, lat wieku 35, professyi 15, urzędu 1.

Wielebna Panna Kunegunda Waryska, sekret[arka] y podskar[bia], lat wieku 34, professyi 15, urzędu 5.

(s. 152) Wielebna Panna Franciszka Karwicka, westyarka, lat wieku 34, professyi 10, urzędu 6.

Wielebna Panna Kunegunda Zygmontowska, druga podkantorka, lat wieku 34, professyi 9, urzędu 6.

Wielebna Panna Anna Nieradzka, podzakrystyanka, lat wieku 28, professyi 4, urzędu 2.

⁸ W dalszej części zestawienia, na k. 134v.–135r. [s. 269–270], widnieje wykaz *Inne panny świeckie na edukacyi klasztorney będące konotowane*, a w nim następujące nazwiska: „W. Imć Panna Konstancja Oldakowska, podczaszanka nurska. W. Imć Panna Marcyanna Jablonowska, stolnikówna łomżeńska. W. Imć Panna Mechdylda [*sic!*] Kisielnicka, podstolanka łomżeńska. Imć Panna Przeradowska. W. Imć Panna Apolonia Doliwianka, łowczanka wiska. Imć Panna Antonina Godlewska, regentowna zambrowska. (k. 135r. [s. 270]) Imć Panna Maryanna Suska. Imć Panna Konstancja Zbierchowska. Imć Panna Konstancja Niwienska. Imć Panna Maryanna Wulfowna. Katarzyna Zukowska. Helena Kołakowska. Marcjanna Dzwonkowska”.

Wielebna Panna Antonina Borowska, lat wieku 19, professyi 2.

Wielebna Panna Agnieszka Reyczykówna, konwerska, lat wieku 59, professyi 23.

Wielebna Panna Maryanna Kozubska, nowicya, obleczona roku 1782, dnia 20 maja, czeka professyi, lat wieku 24.

Wielebna Panna Aniela Tynyingierowna, nowicya, obleczona roku 1783, dnia 16 lutego, czeka professyi, lat wieku 17⁹.

* * *

Wydane drukiem w ramach niniejszego tekstu czy tym bardziej we wspomnianej wcześniej serii *Wypisów źródłowych do biografii polskich biskupów i opatów świadectwa z epoki staropolskiej*, to wszak tylko drobna część tego, co mimo kataklizmów dziejowych tudzież nieszczęście losowych przetrwało — jakkolwiek w dużym rozproszeniu — do naszych czasów. Cóż z tego, skoro owym pomniejszym zabytkom źródłowym poświęca się dziś zdecydowanie zbyt mało uwagi i niejeden z badaczy uważa w ogóle za pewien dyshonor zajmowanie się wydawaniem takich „drobiazgów”, choć niegdyś przecież nawet w tak pomnikowych — w perspektywie rodzimego edytorstwa źródeł historycznych — publikacjach, jak *Monumenta Poloniae Historica*, zamieszczano rozmaite *varia e variis codicibus*, podane do druku przez najwybitniejszych ówczesnych polskich mediewistów. Na szczęście daje się dostrzec pewne oznaki zmiany na korzyść w tym względzie, czego świeży przykład stanowi opublikowany nakładem tego samego wydawnictwa, co i *Leksykon zakonnic*, pierwszy tom nowej serii *Monastica Polonorum* (2009). Tymczasem bez ogarnięcia całości owej podstawy źródłowej, na którą składają się po większej części właśnie drobnych rozmiarów zabytki, trudno będzie z jednej strony wzbogacić w istotny sposób zgromadzoną przez s. Małgorzatę Borkowską kartotekę polskich zakonnic doby przedrozbiorowej, a z drugiej — co wydaje się pilnym postulatem — stworzyć analogiczną kartotekę dla o wiele wszak liczniejszych w czasach staropolskich aniżeli żeńskie (czyli odwrotnie niż dzisiaj) wspólnot zakonnych męskich.

Do tego wszakże daleka jeszcze droga, zaś w pierwszej kolejności pożytecznie byłoby opracować podobne względem *Słownika polskich księży benedyktyńskich* M. Borkowskiej słowniki biograficzne polskich opatów benedyktyńskich, cysterskich, kanoników regularnych (w tym również prepozytów generalnych bożogrobców) i norbertańskich (premonstratenskich). Niemniej przydatne by były leksykony bio–bibliograficzne biskupów wywodzących się z co liczniejszych rodzin zakonnych, czynnych w przedrozbiorowej Polsce, przy czym piszący te słowa kilka lat temu wydał drukiem słownik *Polscy biskupi franciszkańscy* (Kraków 2003), proponując także w swoim czasie opracowanie podobnego tomu o polskich biskupach dominikańskich. Jeśli uwzględnić średniowieczny Śląsk i Pomorze Zachodnie, osobny tom mógłby traktować o łącznie ujętych biskupach benedyktyńskich (poczynając od bł. Radzima–Gaudentego) i cysterskich, natomiast hierarchom z zakonów augustianów–eremitów, kanoników regularnych laterańskich, karmelitów, misjonarzy–lazarystów, paulinów, pijarów oraz innych wspólnot zakonnych wypadnie poświęcić zbiorczy wolumin, gdyż ich liczba — w dotychczasowych dziejach Kościoła polskiego — była niezbyt pokaźna¹⁰. Zawarta w niniejszym akapicie enumeracja pozwala zarazem sobie uzmysłowić, jak wiele do nadrobienia ma w owym względzie rodzima historiografia w stosunku do zachodnioeuropejskiej, obfitującej w rozmaite *monasticony* i pokrewnego charakteru kompendia, wydawane zresztą od dobrych kilku stuleci i służące za fundament dla podejmowania w owym względzie dalszych poszukiwań badawczych. Z pewnością takim właśnie fundamentem będzie na przyszłość także *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej* s. Małgorzaty Borkowskiej, którego pomyślnego dokończenia w zamierzonym kształcie wypada Autorce życzyć.

Krzysztof R. Prokop
Kraków–Warszawa

⁹ W dalszej części zestawienia, na s. 152–153, widnieją wykazy: *Damy świeckie na rezydencji do czasu w klasztorze zostające*, obejmujący dwa nazwiska: „W. Imię Panna Brygida Otffinowska, miecznikówna buska. W. Imię Panna Anna Bleszyńska, burgrabianka krakowska” oraz *Damy świeckie na edukacji będące*: „J.W. Imię Panna Katarzyna Ankwiczówna, hrabianka S.P.R. W. Imię Panna Józefa Otffinowska, skarbniczanka łaty-czewska. W. Imię Panna Bobrownicka, miecznikówna radomska. W. Imię Panna Konstancja Russocka, wojska krakowska. W. Imię Panna Wiktorya Wyczałkowska, stolnikówna halicka. (s. 153) W. Imię Panna Ursula Michałowska, sędzianka grodzka krakowska. W. Imię Panna Joanna Baranowska, podzupkowna. W. Imię Panna Salomea Kozicka, regentowna siewierska. Imię Panna Teofila Tynyingierowna. Imię Panna Marianna Tarnowska, subdelegatówna krakowska. Imię Panna Teresa Karońska, subdelegatówna krakowska. Imię Panna Ursula Karońska, subdelegatówna krakowska”.

¹⁰ K.R. Prokop, *Duchowi synowie świętego Franciszka z Asyżu w gronie biskupów historycznych ziem polskich (XIII–XX w.)*. Przegląd propogograficzny, w: *W kręgu dziejów Kościoła i rodziny franciszkańskiej*, red. R. Prejs, Warszawa 1999, s. 195–220; tenże, *Polscy biskupi ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego á Paulo*, w: *Facere veritatem in caritate. Księga jubileuszowa ku czci Księdza Biskupa Pawła Sochy CM w 70. rocznicę urodzin*, red. A. Brenk, Poznań 2005 [druk: 2004], s. 223–247; tenże, *Biskupi bernardyńscy w gronie biskupów–zakonników doby staropolskiej (XVI–XVIII w.)*, w: *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności OO. Bernardynów w Polsce (1453–2003)*, red. W. F. Murawiec i D. A. Muskus, Kalwaria Zebrzydowska 2006, s. 237–264. Zob. także: I. Makarczyk, *Biskupi polscy z Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich*, „Echa Przeszłości”, 8, 2007, s. 23–56.